

הרב אריה כץ

חללות בהזרעה מלאכותית

א. פתיחה

מלבד פסולי היוחסין הרגילים של ממזרות, קיים עוד פסול המיוחד לכהונים והוא פסול ה'חללות'. בן של כוהן המוגדר 'חלל' מופקע מן הכהונה ושוב איננו נחשב לכוהן, ואישה המוגדרת 'חללה', אסור לה להינשא לכוהן. פסול זה נוצר, בין היתר, בעקבות נישואי כוהן עם אישה האסורה להינשא לו, כגון גרושה. במאמר זה ברצוני לדון מה יהיה הדין במקרה של כוהן שנשא גרושה באיסור ונולדו לו ממנה ילדים, אך לא בדרך כל הארץ, אלא בהזרעה מלאכותית (IUI) – האם ילדים אלו ייחשבו לחללים או שהבן יהיה כוהן כשר והבת כשרה להינשא לכהונה?

ב. פסול חללות

על מנת לענות על שאלה זו, עלינו לברר ראשית כול באיזה אופן נוצרת ה'חללות'. המשנה בקידושין (עז ע"א) מחלקת בין חלל שנשא ישראלית לנשוא חללה: בת חלל זכר - פסולה מן הכהונה לעולם. ישראל שנשא חללה - בתו כשרה לכהונה. חלל שנשא בת ישראל - בתו פסולה לכהונה. כלומר, צאצא של חלל זכר הינו חלל, אבל צאצא של חללה איננו חלל, וממילא חללה שנישאת לישראל, בתה כשרה להינשא לכוהן. בגמרא (שם) מובאת ברייתא, וממנה עולה כיצד נוצרת החללות עצמה: תנו רבנן: לא יחלל זרעו - אין לי אלא זרעו, היא עצמה מנין? אמרת קל וחומר: מה זרעו שלא עבר עבירה - מתחלל, היא שעברה עבירה - אינו דין שמתחללת... תנו רבנן: איזו היא חללה? כל שנולדה מן פסולי כהונה. זאת אומרת שהגדרת ה'חללות' חלה במקרים הבאים: אישה הפסולה לכהונה שנבעלה לכוהן; ולד שנולד כתוצאה מאיסורי כהונה וצאצאים של חלל זכר. וכך פוסק השולחן ערוך' (אבן העזר סי' ז סעי' יב, טז): איזו היא חללה, זו שנולדה מאיסורי כהונה, כגון כהן הדיוט שבא על הזונה או על הגרושה, וכוהן גדול שבא עליהן או על האלמנה, או שנשא בעולה ובא עליה, הרי אלו נתחללו לעולם. ואם הוליד ממנה, בין זה שחיללה בין אחר, הולד, בין שהוא זכר בין שהוא נקבה, חלל, והיא עצמה נתחללה בביאתו משהערה בה, בין שבא עליה בשוגג בין במזיד, בין באונס בין ברצון. חלל שנשא כשרה, הולד ממנה חלל. וכן בן בנו, כלם חללים עד סוף כל הדורות. ואם

ילדה בת, אסורה לכהונה. אבל אם נשאת אותה הבת לישראל וילדה ממנו בת, אותה הבת כשרה לכהונה, שישראל שנשא חללה הולד כשר.

מן הדברים הנ"ל עולה לכאורה שחללות הוולד נגרמת באחד משני אופנים:
1. תורשה דרך האב.

2. יצירה חדשה כתוצאה ממעשה עברה.

לכאורה, הולדת צאצא לאם חללה אינה גורמת לחללות שכן ישראל שנשא חללה, הוולד אינו חלל והבת כשרה להינשא לכהן. מדובר בהכרח במקרה שהאב הוא ישראל שכן אם האב חלל, הרי שהוולד הוא צאצא של חלל (אופן 1) ומכוח אביו הוא חלל בעצמו, ואם האב כוהן, הרי שמדובר בעברה על איסורי כהונה (אופן 2), וממילא הוולד חלל.

ג. חללות כשאין עברה

בנידון דידן, אמנם מדובר באב כוהן, אבל עצם היווצרות הוולד אינה בעברה שכן לא היה כאן מעשה ביאה. ממילא לכאורה הוולד יהיה כשר לכהונה שכן עצם העובדה שאמו חללה איננה הופכת אותו לחלל מכיוון שמי שמוריש את החללות הוא האב, וכאן האב כשר (אין אופן 1) ואין היצירה בעברה (אין אופן 2).

לכאורה, אפשר להוכיח זאת מכמה אחרונים שדנו בשאלה דומה:

מי שנפטר בלא ילדים ויש לו אחים, אשתו צריכה להתייבם (כלומר להינשא) לאחד מאחי בעלה או לקבל ממנו חליצה על מנת להינשא לאחר. כאשר האישה אסורה להינשא לאחי הבעל, יש דינים שונים לפי חומרת האיסור: באיסור כרת (כגון שאחי בעלה נשוי לאחותה), לא חל דין זה; באיסור לאו (כגון שאחי בעלה הוא ממזר), עליה לקבל ממנו חליצה. יש שיטה בחז"ל שמעשה הביאה הראשון של היבם (אחי הבעל) באישה זו מותר מן התורה¹, וחז"ל גזרו עליו איסור מחמת שאר הביאות מכיוון שבהן כבר לא קיימת המצווה. על פי זה נשאלת השאלה – כוהן שבא על יבמתו החללה בפעם הראשונה (וכאמור לעיל, מן התורה הדבר מותר), וכתוצאה מכך היא ילדה בן, האם הוולד חלל או לא?²

יש כמה פוסקים שכתבו שמכיוון שאין כאן עברה, אין הוולד חלל, וביניהם ה'קרבן אורה' (יבמות כא ע"ב), ה'עמודי אור' (סי' עט) ושו"ת 'אחיעזר' (ח"א סי' ד).

גם בנושא של הזרעה מלאכותית מכוהן לגרושה, כתב הרב שלמה זלמן אויערבאך בשו"ת 'מנחת שלמה' (תנינא סי' קכד) שאין הוולד חלל שכן האישה בוודאי אינה מתחללת מעצם ההזרעה משום שלא היה כאן מעשה ביאה המחלל³. אם האם אינה חללה, מהיכן

1 כיוון שמצוות ייבום הינה מצוות 'עשה', ומצוות 'עשה' דוחה איסור 'לא תעשה' באופנים מסויימים.
2 שער המלך נסתפק גם במקרה של ממזר שייבם בת ישראל, האם הוולד ממזר מביאה ראשונה. אך הקרבן אורה (יבמות כא ע"ב) דחה את ספקו שכן גם במקרה של גר שנשא ממזרת הנישואין היו בהיתר, ובכל זאת הוולד ממזר מכיוון שבממזרות הולכים אחרי הפגום גם בלא עבירה, אבל בחללות ראינו לעיל שהולכים רק אחרי התורשה מן האב או אחרי העבירה, וכאן האב הוא כוהן כשר ואין עבירה.
3 ההיריון עצמו, בוודאי שאינו מחלל שכן אם כשלא נתעברה לא נתחללה, אין סיבה שיצירת הוולד תחלל אותה.

תיווצר החללות של הוולד? עצם העובדה שמדובר בפסולי כהונה אינה גורמת לחילול, אלא אם כן האם עצמה מתחללת במעשה זה, ואז גם הוולד מתחלל.

ד. חללות באם חללה כשאין עברה

אלא שכל הדיון שראינו בפוסקים הנ"ל מדבר על מקרים שבהם גם האם לא נתחללה, אבל כשהאם חללה לא מצאנו מה יהיה הדין; ואף שלכאורה עצם חללות האם אינה גורמת לחללות הוולד בלא עברה (שכן חללה שנישאה ל"ישראל" – הוולד כשר), מסתפק בזה הרב אויערבאך (שם):

מסופקני בהזרעה מלאכותית מכהן כשר לתוך אשה חללה, אם בעל הזרע עובר בכך על הלאו של 'לא יחלל זרעו', דנהי שלא בא עליה, אבל זרעו מיהא חילל, ועיין בחדושי רבנו חיים הלוי בסוף איסורי ביאה, אך גם אפשר דבכהאי גוונא שהאב אינו חלל ורק האשה חללה, מה שהולד נעשה חלל הוא רק מפני שנוצר מביאה כזו שמחללת את אמו ולכן אף גם הוא כמותה ונעשה חלל, מה שאין כן בהזרעה מלאכותית דהוי בהיתר ואינה מחללת כלל את האם, אפשר שהוולד מתיחס שפיר אחר אביו שהוא כהן כשר ואינו חלל, כמו ב"ישראל" שבא על חללה, דכיוון שלא היתה ביאת איסור, אין הוולד חלל.

נבאר את ספקו של הרב אויערבאך:

הרב חיים סולובייצ'יק בספרו 'חידושי רבנו חיים הלוי על הרמב"ם' (הל' איסורי ביאה פי"ז ה"ב) מחדש על פי הירושלמי (קידושין פ"ג הי"ב) שאמנם במקרה של 'ישראל' שנשא חללה, הוולד כשר ואיננו נחשב לחלל⁴, משום שאין תורשה מן האב (אופן 1) ואין מעשה עברה (אופן 2), אולם במקרה של כוהן שנשא חללה, הוולד חלל בלי תלות במעשה העברה. הסיבה לכך היא שבניגוד להבנה לעיל, העברת חללות בתורשה איננה רק מן האב אלא מכל חלל, ובלבד שמדובר במשפחת כהונה. לכן חלל שנשא בת ישראל, הוולד חלל משום שאביו שייך למשפחת כהונה (שהרי חלל הינו תמיד צאצא של כוהן); ואילו ישראל שנשא חללה, הוולד אינו חלל משום שאיננו ממשפחת כהונה (אף שייתכן שאמו ממשפחת כהונה, כהונה עוברת בתורשה רק מן האב ולא מן האם). ממילא, כוהן שנשא חללה, הוולד חלל בתורשה משום שאחד מהוריו חלל ומדובר במשפחת כהונה. מדברי הרב סולובייצ'יק עולה שכוהן שנשא גרושה – בנם יהיה חלל אף אם נולד מהזרעה מלאכותית שכן ברגע שהגרושה נבעלה לכוהן בפעם הראשונה, היא הפכה ל'חללה', וממילא ולד של כוהן וחללה הוא חלל בלי תלות במעשה עברה (לפי הנ"ל). אף על פי כן, הרב אויערבאך מסתפק בכך. נראה שהשיקולים לצד השני נובעים מן ההבנה הראשונה – שפסול חללות של הוולד נוצר בתורשה מן האב דווקא (אופן 1) או מיצירה במעשה עברה (אופן 2).

4 ולכן אם זו בת, היא מותרת להינשא לכוהן.

ה. אישה שנתחללה לאחר שנתעברה

אפשר לטעון כנגד שיטת הרב סולובייצ'יק ולומר שגם במשפחת כהונה חללות של האם בלא מעשה עברה איננה משפיעה על הוולד. וראיה לכך מדברי הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פי"ט ה"ז) וה'שולחן ערוך' אבן העזר (ס' ז סעי' יח):

כוהן שנשא גרושה מעוברת, בין ממנו בין מאחר, וילדה כשהיא חללה, הוולד כשר, שהרי לא בא מטיפת עבירה.

מדובר כאן בוולד של כוהן וחללה, ועל כן הוא אמור להיות חלל לפי דברי הרב סולובייצ'יק. אף על פי כן, להלכה הוולד כשר.

אפשר לדחות ראייה זו בטענה שמעמד הוולד נקבע ברגע היצירה, ובאותו הזמן לא הייתה אמו חללה, ואילו בשאלה הנידונה, ברגע היצירה הייתה האם חללה (רק שלא היה מעשה עברה)⁵. אך עדיין אין הדברים מיושבים כל צורכם, שכן כאשר הרמב"ם קובע שאין הוולד חלל, נימוקו הוא 'שהרי לא בא מטיפת עברה' ולא שאמו לא הייתה חללה בשעת יצירתו. כלומר דווקא האיסור יוצר את החללות; ודחוק לומר שבמונח 'טיפת עברה' התכוון הרמב"ם לטיפה ממש של כוהן וחללה ולא למעשה עברה כפשוטו, וצריך עיון.

ו. סיכום

על כל פנים, ספקו של הרב אויערבאך לא הוכרע, ואף מדברי הרמב"ם נוטים לכיוון שהוולד כשר, מדברי הרב סולובייצ'יק משמע שלהיפך, וגם את דברי הרמב"ם אפשר לפרש כך בדוחק על מנת שיתאימו לשיטת הרב סולובייצ'יק (בהסתמך על התלמוד הירושלמי), לכן מידי ספק חללות לא יצאנו.

אם כן, דינו של וולד של כוהן וגרושה אשר נולד דרך הזרעה מלאכותית (והוא הדין בהפריה חוץ-גופית) יהיה כספק חלל, כלומר אין עליו דיני כהונה: אינו עולה לתורה ראשון, אינו נושא כפיים וכו', אך אסור לו לישא נשים פסולות לכהונה ולהיטמא למתים.

5 הרוצה להרחיב בשאלה מה הזמן הקובע את היחס בין האם לוולד – רגע היצירה או רגע ההולדה, יעיין במאמרו של הרב זלמן נחמיה גולדברג 'יחס אמהות בהשתלת עובר ברחם של אחרת' (תחומין ה, עמ' 248 ואילך) ומאידך גיסא, בתשובתו של הרב יעקב אריאל בשו"ת באהלה של תורה (ח"א סי' ע).